Mladen Plovanić

U POVODU 50 GODIŠNJICE POKRETANJA NARODNO OSLOBODILAČKE BORBE U VINODOLU (1941 - 1991)

Presudni događaji, što su pod utjecajem fašističkih zemalja potresali evropske i šire prostore, već tamo u davne 1933. godine nisu mimoišli ni doratnu Jugoslaviju. U tom razdoblju, početkom četrdesetih godina, narodi Jugoslavije su se uspješno odupirali autokratskom režimu kralja Aleksandra, kojeg će, sredinom desetljeća, zamijeniti parlamentarna građanska demokracija, u kojoj će se, na hrvatskim prostorima, stvarati i jačati hrvatski narodni pokret, čiji su nosioci bili progresivni hrvatski nacionalisti s jedne i komunisti s druge strane. Različita antihegemonistička platforma njihova djelovanja nije mogla biti trajni temelj zajednički organiziranih istupanja, pa će se krajem doratnog razdoblja ta različitost produbiti i zaoštriti njihov antagonizam u mnogim životnim pitanjima, i ratno će ih razdoblje (rujan 1939. g.) zateći na, u mnogočemu, suprotnim stranama.

Sve se to prelamalo i u Vinodolu, iako s prilično izraženim specifičnostima lokalnog značenja. Ovdašnji hrvatski narodni pokret iao je napredna demokratska, socijala obilježja, pa ga nikakvi drugi utjecaji, koji bi bili drugačijeg idejno-političkog sadržaja, nisu mogli preusmjeriti u bilo kakvom drugom pravcu.

Ratna razaranja, što ih je nacistička Njemačka započela u rujnu 1939.g., su idućih dvadesetak mjeseci mimoilazila Jugoslaviju, ali ju nisu mogla i potpuno mimoići. Prijetnja fašističke Italije da u tom razdoblju započne ostvarivati prodiranje na istok, dakle na Balkan, prisilila je jugoslavenske vlastodržce da na zapadnim državnim granicama, radi obrane od moguće agresije, mobiliziraju 1940.g. veće vojne sastave. U tim su sastavima bili i Vinodolci, spremni da i oružjem brane svoju zemlju, svoj nacionalni teritorij. Nakon što je 6. trvnja 1941.g. njemačka ratna mašina nasilno prešla jugoslavensku granicu, pet dana dasnije su to učinile i talijanske trupe na predjelima zapadno od Vinodola. Potpuno nespremne da se organizirano odupru agresoru, raspale su se i jugoslavenske vojne jedinice na zapadu zemlje. Vojnici su se u velikom broju vratili svojim domovima, ponekl noseći oružje, koje će - nezavisno od toga što se tada nije mogao predvidjeti dogledni tok događaja - poslužiti u oslobodilasčke i revolucionarne svrhe.

Cijelu su Jugoslaviju okupirale fašističke trupe, omogućivši domaćim vazalima da se nametnu narodu u raznim varijantama organizirane „državne„ ili sličnih oblika vladavine. U Hrvatskoj su okupatori uspostavili Nezavisnu Državu Hrvatsku (NDH), kojoj je pripadao i Vinodol, u kom su - kao „prijatelji u prijateljskoj zemlji„ - i dalje ostale talijanske okupacijske trupe.

Ne priklonivši se ni okupatoru ni njegovim domaćim vazalima, Vinodolci su za neko vrijeme ostali dezorijentirani. Silina kojom je nastupao okupator i brzi raspad jugoslavenske vojske i države unio je nespokojstvo u redove žiteljstva, jer se barem u prvo vrijeme, nije mogao nazrijeti razvitak događaja koji bi obećavao uspješno oslobađanje od totalitarne fašističke vladavine, to više što su zemlje antifašističke koalicije doživljavale poraze na evropskim i sredozemnim ratištima.

Jedini koji u toj prividno besperspektivnoj situaciji nisu ostali pasivni bili su jugoslavenski komunisti, dakako, i vinodolski. Ne znajući, barem u prvo vrijeme, što, kako i kada treba poduzeti u pravcu pokretanja aktivnog otpora novonastalom stanju, jedino što im je preostalo bilo je - poticati duh otpora i pripremati oružje. Ni to nije bilo lako, ali - krenuli su.

Bilo ih je oko 40, razmjerno dobro organiziranih i dobro povezanih, a uz njih više desetaka sljedbenika spremnih da krenu u akciju. U mnogočemu su bili prepušteni sami sebi, pretežno zbog slabih veza s rukovodstvima, ali s jasnim opredjeljenjem da treba pokrenuti oružanu antiokupatorsku, oslobodilačku borbu i da u nju treba uključiti široke narodne slojeve, s uvjerenjem da će se mnoga - za uspješan razvitak borbe bitna pitanja - rješavati u procesu njena razbuktavanja. U tom kontekstu ima povjesno značenje sastanak grupe vinodolskih komunista održan u morskoj uvali Jasenova (vjerojatno 13. srpnja 1941.g.) koji se s pravom ocjenjuje kao konačni dogovor za osnivanje borbene jedinice. Idućih dana će komunisti dovršiti ranije započete pripreme usmjerene u tom pravcu.

Sve se to događalo u razdoblju kada su ovdje bile poznate tek osnovne zadaće komunista, što su raznim načinima dopirale iz rukovodstva KPJ-KPH. Prema tome ih treba i ocjenjivati u tim okvirima, dakle u sklopu narodnog pokreta koji je prije svega antifašistički, ali u biti oslobodilački i antihegemonistički, pa utoliko i - dakako na optimalno prihvatljiv način - nastavak doratnog narodnog pokreta.

Rezultati nisu izostali. Krajem srpnja (28.VII.) pronađen je na Viševici uži lokalitet za smještaj boraca, u kog će se tog dana smjestiti prva dvojica Vinodolaca - Franjo Mureta i Petar Spoja, oba iz Bribira. Bio je to začetak stvaranja tada nazvanog LOGORA, uskoro BORBENOG LOGORA, pa zatim PARTIZANSKOG LOGORA. U njega će idućih dana stizati i drugi Vinodolci, najprije iz Bribira, zatim Ledenica, Selaca, Grižana, Crikvenice i bližih goranskih naselja Fužine i Liča. Stići će i najistaknutija ličnost, bez sumnje - čelna ličnost pokrenute borbe - danas već legendarni Toma Strizić, da bi odatle, izravno iz borbene jezgre, rukovodio pokrenutom borbom na širim vinodolskim prostorima.

Borbena je grupa rasla, prerasla je u desetinu, pa vod, a u rujnu i u partizansku četu. Uslijedile su i borbene akcije, najprije na pruzi kod Fužina, a potom na cesti Novi - Jasenak. Okupatorima je navješteni rat postao i ovdje stvarnost i u toj se ratnoj stvarnosti i ovdje razvijala borbena jedinica kao sastavni dio oslobodilačke armije jugoslavenskih naroda, pod komandom Josipa Broza Tita.

Istodobno se i u vinodolskim naseljima, od kojih su većinu posjedale talijanske okupacijske trupe, intenzivirala svestrana djelatnost u cilju organiziranog sudjelovanja što širih slojeva žiteljstva u raznim oblicima oslobodilačke borbe. I tu su komunisti bili pokretači i organizatori, najprije u čvršćoj vezi s rukovodstvom borbene jedinice, a od rujna 1941.g. i s novoosnovanim Okružnim komitetom KPH za Hrvatsko primorje, sa sjedištem u Crikvenici i Selcima. Sekretar komiteta je Mate Kršul iz Selaca, a uz njega je vrlo značajna bila i djelatnost Josipa Đerđe koji je ilegalno živio u Novom, gdje je, pored drugih oblika djelatnosti, pokrenuo izdavanje mjesečnika „Glas Naroda na Hrvatskom Primorju„, što je bio prvi list (mjesečnik) borbeno-antifašističko- oslobodilačke orijentacije pokrenut u Vinodolu.

Uz komuniste, ali i na njihov poticaj - dosljedno sprovodeći osnove istaknute u platformi Narodno Oslobodilačkog Pokreta - u organiziranu se oslobodilačku borbu uključuju i drugi antifašisti, među kojima i neki istaknutiji pripadnici ranije Hrvatske seljačke stranke (HSS) odnosno Jugoslavenske radikalne zajednice (JRZ), bez obzira na to što su se vodstva tih stranaka raspala, a čelni rukovodioci distancirali od antiokupatorske borbe.

U težnji da se što čvršće povežu s borbenim jedinicama oslobodilačkog pokreta susjednih predjela, vinodolski su komunisti uspostavili i borbenu suradnju s pokretačima NOP-a drežničkih i bližih naselja, gdje su živjeli stanovnici srpske nacionalnosti, i ta će bratska suradnja izrasti u čvrsto zajedništvo u zajedničkoj borbi.

U vinodolskim naseljima će se NOP postupno širiti, pa će u njega krajem godine biti masovnije uključeno žiteljstvo Bribira, Ledenica, Krmpota i Zagona, s tendencijom dal-

jeg jačanja i širenja naročito u Grižanima, Selcima, Dramlju i Triblju. Široki narodni slojevi su se uključivali u NOP preko različitih organizacijskih oblika, nastalih kao rezultat organiziranog djelovanja ali i kao rezultat spontanih nastojanja za što organiziranije djelovanje. Tada su u pojedinim naseljima nastali odbori NOP-a različita naziva, a bilo je i čvršće povezanih pojedinaca u okviru različitih aktivnih grupa. Kasnije, u jesen 1941.g., osnovati će se i prvi narodnooslobodilački odbori, niknuti će i borbene organizacije žena (Antifašistički front žena) i kao najmasovnija - omladinska organizacija različitih organizacijskih oblika. (SKOJ, SKOJevske grupe, omladinske grupe, omladinska četa, i sl.)

Krajem 1941.g. osnovana je i druga partizanska četa tj. LEDENIČKA, tako da će u prosincu obje čete imati oko 200 boraca. Tog će mjeseca ove jedinice operativnim akcijama prisiliti talijansku posadu u Brezama da se povuče, što je, uz jačanje partizanskih jedinica, bio bitan preduvjet da se u idućim danima osnuju još dvije partizanske jedinice, krmpotska i zagonjska, kao i da se na čitavom vinodolskom šumsko-paninskom naseljenom i nenaseljenom području uspostavi narodna vlast u vidu narodnooslobodilačkih odbora, koja će se - kao jedina vlast - održati sve do kraja rata.

Bili su to zaista veliki uspjesi slobodoljubivih Vinodolaca u koje su uspjehe ugrađene suze, znoj, rane i krv mnogih, onda ili kasnije poginulih odnosno umrlih, kao i još uvijek živih.

Od tada je prošlo punih 50 godina, u kom su se razdoblju razvijali u našoj zemlji vrlo burni ratni, ali i - po mnogočemu sudbonosni - poratni događaji. Povjesna će znanost dati konačnu ocjenu svih tih zbivanja. Nama preostaje da se i ovom prigodom podsjetimo na te davne događaje, kada su i u našem Vinodolu visoko uzdignute oslobodilačke baklje što su ukazivale da se sloboda i životni boljitak ne dobivaju kao pokon, već da ih oružjem treba izvojevati.

Ne upuštajući se u dublje analiziranje povjesnih događaja u Vinodolu 1941.g., ipak, s punim pravom možemo istaći da su Vinodolci i tada časno izvršili svoj povjesni zadatak i da su - prvi puta u svojoj mnogostoljetnoj povjesti - sami osnovali svoje oslobodilačke vojne formacije i svoju narodnu, u biti revolucionarnu vlast, pa se i na taj način uključili u međunarodnu antifašističku koaliciju.